

S. Varga Pál

A NEMZETI KÖLTÉSNET CSARNOKAI

A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei
a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban

Balassi Kiadó

TARTALOM

BEVEZETÉS

1. Az alapfogalmakról és az előfeltevésekről	13
a) <i>A nemzeti irodalom fogalmai</i>	13
b) <i>A paradigma fogalma</i>	15
c) <i>A kulcsfogalmak poliszemiája</i>	20
2. A módszerről	23
3. A magyar irodalomtörténet-írás tanulságai	27

FOGALMI ELŐZMÉNYEK

I. A NEMZET MINT SZIMBOLIKUS ÉRTELEMVILÁG

1. Az episztemológiai előfeltevések összemérhetetlenségéről	35
2. A szimbolikus értelemvilág felépítése	39
a) <i>„Az ember természettől fogva kultúrlény”</i>	39
b) <i>Mantika – szemantika – romantika</i>	40
c) <i>A szimbolikus értelemvilág mint autopoietikus rendszer</i>	43
d) <i>A szimbolikus értelemvilág mint „honi világ”</i>	44
e) <i>Egyén és közösség</i>	47
α) <i>Az egyén primordiális tapasztalatainak szerepe a realitáselv érvényesülésében</i>	47
β) <i>Egyén és közösség viszonyának dialogikus jellege</i>	48
3. A „honi világ” történetisége	51
a) <i>A közös tudáskészlet és a nyelv történetisége – a „honi világ” tradicionalitása</i>	51
b) <i>A közösség történeti identitásának narratívái</i>	52
α) <i>Diakrón értelem a szimbolikus értelemvilágban</i>	52
β) <i>A kollektív emlékezet mint kommunikatív és kulturális emlékezet</i>	53
γ) <i>A kulturális emlékezet primordialitásának forrása: a jelen felőli meghatározottság</i>	55
δ) <i>Emlékezet – hagyomány – történelem</i>	57

4. A honi világ bővíthetőségének kérdései	59
a) „...el kell-e jutnom egy mindent átfogó egybehangzósághoz?”	59
α) Husserl: félúton a honitól a „honok feletti mindenségig”	59
β) Gadamer és a posztmodern: az „alternatív totalitások” felé	61
b) A honi világ centráltsága	64
c) Honi világ és idegenségtapasztalat	66
α) Az idegenségtapasztalat alaptípusa: a kultúrsokk	66
β) Kultúrák kölcsönhatása	67
5. A nemzet mint szimbolikus értelemvilág	69
a) A civilizációk mint a lehetséges legátfogóbb szimbolikus értelemvilágok	69
b) A nemzet: a modern ember életének domináns értelmi keretrendszere az európai típusú civilizációban	70
α) A társadalmak nacionalizálódásának folyamata	70
β) Nemzetkategóriák: összemérhetetlen csoportidentitások az újkor előtt	75
γ) Individualizmus és nemzeti identitás	77
δ) A nemzeti irodalom általános fogalma	80

II. EPISZTEMOLOGIAI KÉRDÉSEK, PARADIGMATIKUS ELŐZMÉNYEK

1. Az „episztemológiai négyzög”	83
2. Válaszuttak	92
a) Törvény és hagyomány Rousseau-nál	92
b) A kollektív megelőzőtség mint episztemológiai előfeltevés	102
α) Előzmények és párhuzamok	102
αα) Az előítélet rehabilitálása	102
ββ) A nyelv kollektivitásának tétele	104
γγ) Az idegenségtapasztalat	105
δδ) A hagyomány felértékelődése a konzervativizmusban	105
εε) A tekintély rehabilitálása a vallásbölcseletben	108
β) Fichte: a tett és a hit episztemológiai elsőbbsége – s ami ebből következik	109
γ) Herder: paradigmaváltás a kollektív megelőzőtség előfeltevése jegyében	115
δ) A Grimm testvérek: természeti költészet versus műköltészet	131
ε) A nemzeti hagyományok Friedrich Schlegel bécsi előadásaiban	140

A NEMZETI IRODALOM FOGALMI RENDSZEREI

III. AZ ÁLLAMKÖZÖSSÉGI PROGRAM

1. <i>Hungarus</i> -államközösség – „ <i>Gesamtösterreichisches Bewußtsein</i> ”	159
2. Hagyományközösségi alapozás az <i>Archiv</i> ban: német nyelv, német kulturális hagyomány	167
3. Államközösségi alapozás az <i>Archiv</i> ban és a <i>Taschenbuch</i> ban	179
4. Imagológia: a magyarság képe az <i>Archiv</i> ban és a <i>Taschenbuch</i> ban	188
a) „ <i>Legkegyetlenebb</i> ”, „ <i>vérszomjas</i> ”, „ <i>lázongó</i> ”	191
b) „ <i>Hütlen</i> ”, „ <i>áruló</i> ”	194
c) „ <i>Értelme: még kevesebb</i> ”; „ <i>időtöltése: henyélés</i> ”	195
d) „ <i>Országa: gyümölcsben, aranyban gazdag</i> ”; „ <i>Minek van bővében: mindennek</i> ”	197
e) <i>Az ellenimágó</i>	198
5. Történeti narratívák az <i>Archiv</i> ban és a <i>Taschenbuch</i> ban	200
a) <i>Az osztrák narratíva</i>	200
b) <i>A morva–cseh narratíva</i>	207
c) <i>A magyar narratíva</i>	212
α) <i>Narratívák között</i>	212
β) <i>Erdély példája</i>	215
γ) <i>Zrínyi példája</i>	219
δ) <i>Alternatív történelmek: IV. Béla és Harcias Frigyes példája</i>	220
ε) <i>Mednyánszky módszere és alakjai</i>	222
6. <i>Hungarusok</i> végnapjai: az eredetközösség elve kiszorítja az államközösség elvét a nemzeti irodalom fogalmából (A Pyrker-pör)	228

IV. AZ EREDETKÖZÖSSÉGI NARRATÍVA

1. Az eredetközösségi narratíva helyzete a 18. század végén	233
a) <i>Állandóság és változás az eredetközösségi narratívában</i>	233
b) <i>A nyelv szerepe az eredetközösségi tudat alakulásában: historikum helyett táblázat</i>	238
2. A nemzeti irodalom eredetközösségi narratívája: Toldy Ferenc	249
a) <i>A költészet két regisztere az „ókor”-ban: a nép dalai és meséi – a dalnokrend történeti mondái</i>	249
b) <i>A költészet két regisztere az „újkor”-ban: népi és irodalmi</i>	252
c) <i>A népköltészet nemzeti irodalomba való beemelésének két módja</i>	260
d) <i>A klasszikussá emelt költészet nemzeti jellegének visszanyerése: eredetmonda romantikus eposzban, majd irodalomtörténetben elbeszélve</i>	265

V. A HAGYOMÁNYKÖZÖSSÉGI PARADIGMA (I.): AZ ELŐZMÉNYEK

1. A hagyományközösségi elv megjelenése	275
a) <i>A hagyományközösségi paradigmáról általában</i>	275
α) <i>A hagyományközösségi elv érvényre jutása a magyar irodalomban</i>	275
β) <i>A hagyományközösségi paradigma előzetes leírása</i>	284
b) <i>A nyelvészet</i>	287
α) <i>A Debreceni Grammatika</i>	291
β) <i>Révai Miklós</i>	294
γ) <i>Verseghy Ferenc</i>	301
δ) <i>Pápay Sámuel</i>	313
c) <i>Az irodalom</i>	316
α) <i>Kármán – az Uránia</i>	316
β) <i>Csokonai</i>	331
2. „Mindenben ellenkezőképpen gondolkozunk” – A hagyományközösségi paradigma elődeinek fellépése Kazinczyval szemben	342
a) <i>Az előfeltevések összemérhetetlensége</i>	342
b) <i>Kazinczy</i>	345
c) <i>A vitapartnerek nyelvszemlélete</i>	351
d) <i>A nyelvelméleti konzekvenciák behatolása a poétikai elvekbe</i>	362
3. <i>Az Erdélyi Múzeum</i>	367
a) <i>A herderi–fichtei nemzetfogalom jegyében (Döbrentei Gábor A' miveltség becse, 's a' haza' szeretetének nemes volta című tanulmánya)</i>	367
b) <i>A tónuselmélet</i>	373
4. <i>A Tudományos Gyűjtemény</i>	382
a) <i>A nemzetfogalom változatai</i>	382
α) <i>Schedius organikus nemzetfogalma – Gömbös Antal vitája Schediusszal</i>	382
β) <i>Guzmics Izidor herderiánus nyelvemzeti felfogása</i>	386
b) <i>A nemzeti költészet elméletének alakulása</i>	391
α) <i>A közköltészet mint nemzeti költészet</i>	391
β) <i>Az idegen gyökerű magas irodalom találkozása a népköltészetként fennmaradt saját közköltészeti hagyománnyal</i>	393
αα) <i>A pásztoridill példája</i>	393
ββ) <i>Kitérő: Ungvárnémeti Tóth László a göröggel kívánja pótolni a hiányzó teljes értékű saját költészeti hagyományt</i>	394
γγ) <i>A pásztoridill példája, másodszor</i>	397

VI. A HAGYOMÁNYKÖZÖSSÉGI PARADIGMA (II.) A TEORETIKUSOK

1. Kölcsey Ferenc	399
a) <i>A hagyományközösségi paradigma előzményei Kölcsey 1826 előtti írásaiiban</i>	399
α) A' Poësisről	399
β) <i>A Csokonai-recenzió</i>	402
γ) <i>A Bercsenyi-recenzió</i>	406
δ) Jegyzetek a' Kritikáról és Poesisről	408
ε) Ízlés	411
b) <i>A hagyomány elvének érvényre jutása</i>	413
α) <i>Az episztemológiai fordulat: az érzés primátusától (a vizsgálódással szemben) – a hagyomány primátusáig (a teoretikus tudással szemben) (Töredékek a vallásról, Görög filozófia)</i>	413
β) <i>A haza: a hagyományközösség kollektív emlékezetének tere (Mohács, Parainesis Kölcsey Kálmánhoz)</i>	421
c) <i>A nemzeti irodalom hagyományközösségi paradigmája (Nemzeti hagyományok)</i>	426
α) <i>Höskor – hagyomány – költészet: a „történeti társadalomlélektan”</i>	426
β) <i>Höskor – hagyomány – költészet: a honi világ integrációs zavarai Európa nemzeti kultúráiban</i>	432
2. Intermezzo: a „Parainesis-diskurzus” az Athenaeumban	441
3. Erdélyi János	460
a) <i>A historizmus jegyében: Erdélyi indulása</i>	460
α) <i>Wienbarg: a művészet mint életmegnyilvánulás</i>	460
β) <i>Mundt – a herderi nyelvfilozófia és etnogenezis-elmélet közvetítője</i>	465
αα) <i>Herder nyelvszemlélete nyomában</i>	465
ββ) <i>A Herder-féle nyelv- és etnogenezis nyomában</i>	467
b) <i>A nemzeti költészet két hajnala, Hegel nyomán</i>	473
c) <i>A Századnegyed és előzményei: a hegeli dialektika „végtelenítése”</i>	483
d) <i>Az irodalom szerepe a filozófia korában</i>	490
4. Gyulai Pál	496
a) <i>Gyulai és a „Parainesis-diskurzus”: az emberiség reálistan csak nemzetek formájában létezik</i>	496
b) <i>A nemzeti jellel érvényesülése a társadalomban, a műveltségben és az irodalomban</i>	501
α) <i>A nemzeti jellel érvényesülése a társadalomban: a társadalom életének sajátos, más társadalmakéval összemérhetetlen módja</i>	501
β) <i>A népnemzeti irodalom</i>	506